

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

ВАЛЮКЕВИЧ ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА

УДК 811.111'373

**КОНЦЕПТ ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі германської та романської філології Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
ЗМІЙОВА Ірина Володимирівна,
професор кафедри теорії та практики перекладу
Харківського гуманітарного університету
«Народна українська академія»

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
БЄЛІХОВА Лариса Іванівна,
професор кафедри англійської мови
та методики її викладання
Херсонського державного університету

кандидат філологічних наук, доцент
ВЕЛІВЧЕНКО Валентина Федорівна,
завідувач кафедри англійської філології
навчально-наукового інституту іноземних мов
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Захист дисертації відбудеться 02 грудня 2015 року о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.27 Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, ауд. 7-75.

Із дисертацією можна ознайомитися у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий 30 жовтня 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.І. Морозова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферована дисертація є результатом дослідження змісту, структури і засобів реалізації концепту **ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ** в англійській мовній картині світу (далі МКС).

Зовнішність є об'єктом вивчення в різних галузях знань: психології (Г.В. Щокін), соціальній психології (О.О. Бодальов), соціоніці (П.Є. Ципін), В.М. Шепель), медицині (К. Теппервайн), криміналістиці (К.В. Бугаєв).

Лінгвістичні студії охоплюють широкий спектр питань зовнішності людини, яка досліджується в різних підходах. Так, зовнішність тлумачиться як частина перцептивно-образного уявлення про лінгвокультурний типаж (В.І. Карасик), як художня цінність (Ю.В. Підковирін), як один із когнітивних класифікаторів, що детермінують концептуальний образ жінки (О.В. Великородних). Запропоновано когнітивні моделі опису зовнішності персонажів в англійській мовній картині світу (С.Ю. Селезньова), здійснено когнітивне моделювання концепту «**ЛЮДИНА ТІЛЕСНА**» (О.Б. Клевцова), побудовано фрейм «зовнішність людини» як основу для атрибутивно-метонімічної характеристики людини (М.М. Болдирев). «**ЗОВНІШНЯ ЛЮДИНА**» аналізується як образ-концепт (О.В. Коротун), як домінантна ознака поля «людина» (А.А. Амінова). Концепт **ЗОВНІШНІСТЬ** розглядається як частина образної складової макроконцепту **ЛЮДИНА** (О.Ф. Пефтієва).

Окремі компоненти зовнішності людини – соматизми розглянуто як концепти, що утворюють концептосферу «людина тілесна» в російській і німецькій картинах світу на матеріалі російської та німецької пареміології (В.А. Савченко); зокрема, це анатомічні ознаки людини, а саме: зміст концепту «рука» (Н.В. Мильнікова), концепт **EYES** (Д.О. Герасимова; М.В. Александрович), концептосфера **HUMAN FACE** (М.В. Нестерова), соматизм «face» та його складові (Н.О. Підсівалова). Зовнішність вивчається у ракурсі невербального спілкування (Г.Ю. Крейдлін; Л.Л. Дмитрієва; Д.Ю. Кузнецова), а також як об'єкт естетичної оцінки (І.І. Нічаєнко; О.В. Урисон; Ю.В. Мещерякова).

Разом з тим, концепт **ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ** як цілісний образ – гештальт, як лінгвально втілена сукупність уявлень про зовнішні анатомічні, функціональні й соціальні ознаки людини в картині світу англійців потребує ґрунтового й усебічного опрацювання.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена його націленістю на розкриття зв'язків між концептуальними структурами та лексичними одиницями, які омовлюють уявлення британців про **ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ**, відповідно до сучасної лінгвокогнітивної парадигми науки.

Злободенність наукової праці визначається важливістю питань, пов'язаних із вивченням людини в цілому та її зовнішності, зокрема. Концепт **ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ** розуміється як феномен культури, невід'ємний атрибут буття людини, що складає її образ і належить до ядра національної культури, системи її цінностей. Необхідність виявити зв'язок між системою візуального сприйняття **ЗОВНІШНОСТІ ЛЮДИНИ** і когнітивними засобами її моделювання та об'єктивації у мові, з одного боку, та відсутність спеціальних розвідок цілісного образу **ЗОВНІШНОСТІ ЛЮДИНИ**, з іншого, стали безпосереднім стимулом для нашого дослідження, яке сприяє вирішенню перспективного наукового завдання розкриття відносин зовнішнього світу – людини – мови – мислення.

Зв'язок роботи з науковими темами. Проблематика дисертації відповідає профілю досліджень, що проводяться на факультеті «Референт-перекладач» Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» в межах наукової теми «Мовна семантика як віддзеркалення концептуальної й мовної картини світу» (номер державної реєстрації 0106U006373).

Мета дослідження полягає в з'ясуванні змісту і структури гештальтного перцептивного концепту **ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ**, та засобів об'єктивації його поняттєвого, ціннісного й образного компонентів в англійській мовній картині світу.

Окреслена мета передбачає необхідність розв'язання таких **завдань**:

- обґрунтувати теоретико-методологічні засади лінгвокогнітивного аналізу гештальтного лексичного концепту **ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ**;
- виділити змістові характеристики концепту **ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ** та стереотипне уявлення про зовнішність у концептуальній і мовній картинах світу представників британської лінгвокультури;
- побудувати модель лінгвокультурного концепту **ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ**, структурованого поняттєвим, ціннісним та образним компонентами;
- виявити й описати лексичні засоби номінації концепту **ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ**;
- змодельовати шкалу оцінок зовнішності й визначити зони позитивної, нейтральної та негативної оцінки;
- установити засоби метафоричної репрезентації концепту **ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ** та виокремити кореляти метафор, що об'єктивують знання про образний компонент зовнішності.

Об'єктом дослідження в роботі є уявлення про зовнішність людини, що об'єктивуються в англійській мові та дискурсі, а **предметом** – засоби вербалізації поняттєвого, ціннісного й образного компонентів концепту **ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ**.

Матеріалом дослідження є лексема *appearance* та її синоніми, отримані з лексикографічних джерел методом суцільної вибірки, які є засобами прямої номінації концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ. Також опрацьовано 2 тис. фрагментів текстів художніх творів британських авторів XIX–XX ст. і дискурсивних фрагментів із Британського національного корпусу (BNC), що містять ім'я концепту – лексему *appearance*.

Аналіз фактичного матеріалу проведено за допомоги **методологічного апарату** когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики (Л.І. Белехова, О.С. Кубрякова, А.П. Мартинюк, О.І. Морозова, А.М. Приходько, І.С. Шевченко та ін.). Вона заснована на положеннях лінгвокультурології (С.Г. Воркачов, В.І. Карасик, Г.Г. Слишкін, Ю.С. Степанов), теорії когнітивної метафори (Є.В. Бондаренко, С.А. Жаботинська, Дж. Лакофф, Р. Ленекер, М. Джонсон, З. Кьовечеш), теорії номінації (О.О. Потебня, Г.В. Колшанський, В.М. Телія), оцінної семантики (Н.Д. Арутюнова, О.Л. Бессонова, О.М. Вольф, І.В. Змійова, Г.І. Приходько).

Методика дослідження, зумовлена його метою й матеріалом, є комплексною й містить *дефініційний, компонентний та етимологічний аналіз* (для визначення змісту поняттєвого компоненту, семного складу лексичних номінацій концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ та його етимологічного шару), *концептуальний аналіз* (для визначення структури концепту), *аналіз смислових зв'язків синонімів* (для структурування лексико-семантичного поля номінацій концепту), *дискурсивний аналіз* (для моделювання оцінного компоненту концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ за допомоги шкали оцінки), залучає *інструментарій теорії когнітивної метафори* (для аналізу когнітивних метафор, що становлять образний компонент концепту), метод *фреймового моделювання* (для структурування поняттєвого компоненту концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ), елементи *кількісного аналізу*.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше:

- ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ витлумачено як цілісний образ – гештальт, що поєднує анатомічні, функціональні й соціальні ознаки;
- доведено синкретичну природу структури концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ як нерозривний взаємозв'язок його поняттєвого, ціннісного й образного компонентів;
- виявлено мовні засоби оцінювання зовнішності людини й змодельовано шкалу її оцінки;
- визначено кореляти когнітивних метафор концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ та встановлено моделі його метафоричної репрезентації.

Новизну отриманих результатів підсумовано в **положеннях, що виносяться на захист**:

1. Концепт ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ є ментальною сутністю, перцептивним концептом – уявленням про зовнішні ознаки людини і мають інформаційне значення в процесі сприйняття. ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ – це цілісний образ – гештальт, зміст якого становить узагальнена сукупність анатомічних, функціональних і соціальних ознак людини, виокремлення яких здійснюється лише з евристичною метою.

2. Концепт ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ має синкретичну структуру, спричинену нерозривністю її компонентів – поняттєвого, ціннісного й образного. Їхню єдність засвідчує семний склад імені концепту – лексеми *appearance* та її синонімів, який зумовлює відповідне поняття, цінність та образність, що передається концептуальною метафорою, яка презентує в мові образний компонент концепту.

3. Структура поняттєвого компоненту концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ впорядкована значеннями лексико-семантичного поля «Зовнішній вигляд», центр якого утворено значеннями лексем, що поєднані інтегральною семою «зовнішній вигляд» і називають цілісний образ людини. Периферію поля становлять номінації концепту, що мають диференційні семи, на підставі яких утворюються мікрополя «манера поведінки», «міміка», «тіло», «костюм» і «маска».

4. Ціннісний компонент концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ формується внаслідок інтерпретації й оцінювання в процесі сприйняття відповідно до історично сформованих еталонів культури. В оцінних судженнях концепт номінують оцінні прикметники, які, залежно від підстави оцінки, об'єктивують сенсорну, сублімовану або раціоналістичну оцінку зовнішності.

Підстави оцінки зовнішності людини визначають приналежність значень прикметників до зон на шкалі оцінки: значення прикметників сенсорної оцінки охоплюють три зони на оцінній шкалі, а значення прикметників сублімованої та раціоналістичної оцінки, що базуються на відповідності до норми, – лише дві зони позитивної і негативної оцінки.

5. Образно-ціннісний компонент концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ об'єктивується концептуальними метафорами і відображає одиничні ознаки зовнішності, що існують у свідомості окремих індивідів. Діапазон метафор ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ представлено концептуальними корелятами ЛЮДИНА, ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, ЗНАК/ІНДИКАТОР, СУБСТАНЦІЯ/МАТЕРІАЛ, ІНСТРУМЕНТ, КОШТОВНА РІЧ, ТОВАР, НАВ'ЯЗЛИВА ІДЕЯ, ТВАРИНА, САКРАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ, які зазнають специфікації та розширення і конкретизують уявлення про зовнішність, яка виступає як концептуальний референт.

Теоретична значущість роботи доводиться її внеском у розвиток когнітивної семантики (виявлення логічного поняття в структурі концепту, опис його внутрішніх і зовнішніх зв'язків), лінгвістичної аксіології (визначення засобів оцінювання концепту, моделювання оцінної шкали концепту), сприяють розбудові теорії концептуальної метафори та фреймового моделювання.

Практична цінність дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані в лекційних курсах із лексикології англійської мови (розділи «Лексична семантика», «Синонімія»), загального мовознавства (розділ «Семантика»), у спецкурсах із когнітивної лінгвістики, у наукових дослідженнях аспірантів і студентів.

Основні положення дисертації пройшли **апробацію** на засіданнях кафедри германської та романської філології ХГУ «НУА» (2008–2015), на спеціалізованому лінгвістичному семінарі ХНУ ім. В.Н. Каразіна (2015), Міжнародній науковій конференції, присвяченій 70-річчю факультету іноземних мов (Харків, 2000), V Всеукраїнській науковій конференції «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 2005), Міжнародній науковій конференції «Єдність системного й функціонального аналізу мовних одиниць» (Белгород, 2006), конференції молодих учених «Молоді вчені Харківщини–2006» (Харків, 2006), XI науковій конференції «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» з міжнародною участю (Харків, 2012), міжнародній заочній науково-практичній конференції «Актуальні питання філології, мистецтвознавства й культурології» (Новосибірськ, 2012), науково-теоретичній конференції «Інноваційний підхід до дослідження інституту освіти» (Харків, 2014), міжнародному симпозіумі «Humanities and Social Sciences in Europe: Achievements and Perspectives. The 5th International symposium proceedings» (Відень, 2014), науково-теоретичній конференції «Управління якістю навчання в інноваційному ВНЗ» (Харків, 2015).

Публікації. Основні положення дисертації відображено в 9 одноосібних статтях (із них 8 – у фахових виданнях України, 1 стаття в закордонному виданні), а також у 5 тезах виступів на міжнародних і 4 всеукраїнських конференціях. Загальний обсяг 3,95 друк. аркушів.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного, загальних висновків, списку використаної літератури (349 назв), довідкових і лексикографічних джерел (27 назв) і джерел ілюстративного матеріалу (40 назв). Загальний обсяг роботи становить 214 сторінок. Обсяг основного тексту – 174 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми, її актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, розкрито новизну, теоретичну й практичну значущість, зазначено апробацію його результатів.

Розділ 1. «Принципи аналізу концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ в англійській мовній картині світу». Вивчення зовнішності людини ведеться від Арістотеля, засновника фізіогноміки, яка розуміється як мистецтво пізнання людського характеру та формування уявлення про людину за її зовнішнім виглядом. До фізіогномічних знаків належать тип тіла, статура в цілому, постава, частини тіла, колір шкіри, риси обличчя які слугують знаками специфічної метамови (І.М. Нахов). Ідеї фізіогноміки, а саме можливість вираження внутрішнього через зовнішнє, знайшли віддзеркалення в античній драмі, що використовувала маски. Театральна маска (грец. *prosōpon*), що прикладається до обличчя, стала назвою архетипу Персона, який, згідно з К.Г. Юнгом, є соціальною роллю людини.

Зовнішність – це сукупність трьох груп ознак, які доступні чуттєвому віддзеркаленню й виділяються під час візуального сприйняття людини. До першої групи належать анатомічні ознаки, які становлять фізичний аспект людини; до другої – функціональні (або динамічні), виражені мімікою, жестами, манерами, поставою, ходом тощо; а до третьої – соціальні ознаки, втілені в одязі, прикрасах, зачісках й супутніх аксесуарах (О.О. Бодальов, О.В. Коротун, С.В. Попов, Ю.В. Підковирін).

Зоровий образ людини не складається з окремих параметрів (К.В. Рахіліна), але характеризується цілісністю, що дозволяє розглядати концепт ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ як гештальт. Гештальти є одночасно цілісними й аналізованими, вони складаються з частин, але не зводяться до сукупності цих частин (Дж. Лакофф). Ці частини – ознаки, що створюють зовнішність, мають різний ступінь промінантності та є фігурами на тлі цілісного образу; під час його сприйняття поступово відбувається «загасання» одних ознак і «прояснення» інших (В.Г. Гак).

Таким чином, концепт ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ є ментальною одиницею, сукупністю уявлень про зовнішній образ людини, що містить анатомічні, функціональні та соціальні ознаки, які мають інформаційне значення в процесі сприйняття та інтерпретації людини.

Концепт ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ є перцептивним, оскільки його зміст утворюють «наочні» перцептивні ознаки людини, що сприймаються сенсорно (Ю.В. Мещерякова), а значення мовних одиниць, які об'єктивують концепт, ґрунтуються на інтерпретації перцептивного досвіду (Дж. Лакофф, Р. Ленекер). Специфіка аналізу перцептивного концепту зумовлена

суб'єктивністю сприйняття та інтерпретації зовнішності людини – процесів, що відтворюють різний досвід суб'єктів сприйняття.

Суб'єктивність виражається в оцінних думках, в основі яких лежать цінності того, хто сприймає. Здатність зовнішності відображати цінність дозволяє виділити ціннісний компонент у структурі концепту, що вивчається, і розглядати його в межах лінгвокультурного підходу, згідно з яким центром концепту є цінність, яка розуміється як значущість певного об'єкта, на відміну від його онтологічних характеристик (В.І. Карасик, С.Г. Воркачов, Г.Г. Слишкін).

Грунтуючись на типології лінгвокультурних концептів залежно від конфігурації їх складових (І.С. Шевченко), концепт ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ розглядаємо як синкретичний концепт, структуру якого становлять поняттєвий, ціннісний та образний компоненти в неподільній єдності. Про синкретичність структури концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ свідчать дані компонентного аналізу імені концепту – лексеми *appearance*, яка має в своєму складі семи, що відповідають поняттю зовнішності, оцінці та перцептивному образу.

Розділ 2. «Методика, інструментарій і алгоритм аналізу концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ». Обраний у роботі інтеграційний когнітивно-дискурсивний підхід (О.С. Кубрякова, О.І. Морозова, І.С. Шевченко) дозволив максимально повно вивчити концепт ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ із застосуванням методів семасіологічного й ономасіологічного аналізу, які передбачають вивчення значень мовних одиниць, що номінують концепт, аналіз текстових фрагментів з лексемою *appearance*, яка є ім'ям досліджуваного концепту, а також дані суміжних наук, зокрема історії та психології.

Алгоритм аналізу концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ має таку послідовність етапів: (1) визначення поняттєвої складової за допомоги виявлення лексем-номінантів концепту, вивчення їх етимології, а також визначення імені концепту; (2) аналіз значень лексеми *appearance* та її синонімів, з'ясування складу ЛСВ; (3) конструювання семантичного простору концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ, який відображає когнітивні ознаки концепту, визначення інтегральної та диференційних сем; (4) моделювання структури концепту із застосуванням методики концептуального аналізу, що використовує базисні пропозиційні схеми (С.А. Жаботинська); (5) виявлення ціннісних характеристик концепту, що виводяться у результаті контекстного аналізу на підставі сполучуваності лексеми *appearance* з оцінними прикметниками, які виражають, залежно від підстави оцінювання, сенсорну, сублімовану або раціоналістичну оцінку; (6) систематизація образних характеристик концепту за допомогою

аналізу метафоричних засобів його номінації на підставі теорії когнітивної метафори; виявлення метафоричних корелятивів, що становлять діапазон метафор концепту.

Розділ 3. «Поняттєво-ціннісний компонент концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ». У процесі сприйняття зовнішність інтерпретується і отримує оцінку, яка відображає ціннісний аспект значення. Така специфіка концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ дозволяє розглядати поняттєвий і ціннісний компоненти концепту у нерозривній єдності.

Концепт ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ, що тлумачиться як цілісний образ, об'єктивують десять лексем *appearance, aspect, air, exterior, form, guise, look, mien, presence, semblance*, що поєднані інтегральною семою «зовнішній вигляд» і створюють синонімічний ряд, у якому виділяється домінанта – лексема *appearance*. Вона є ім'ям концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ, оскільки містить найбільшу кількість сем у своєму значенні, а саме: «зовнішній вигляд», «фізичний стан», «манера», «видимість», «ознака (свідчення) чогось», «зовнішнє враження», що є когнітивними ознаками концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ.

Рис. 1 унаочнює результати дефініційного аналізу лексеми *appearance*, який свідчить про її полісемантичність. Із чотирьох виділених ЛСВ лише один об'єктивує зовнішній вигляд як живого, так і неживого об'єкта та профілюється на тлі двох доменів ЛЮДИНА і МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ. Решта значень цієї лексеми розуміється на тлі інших доменів.

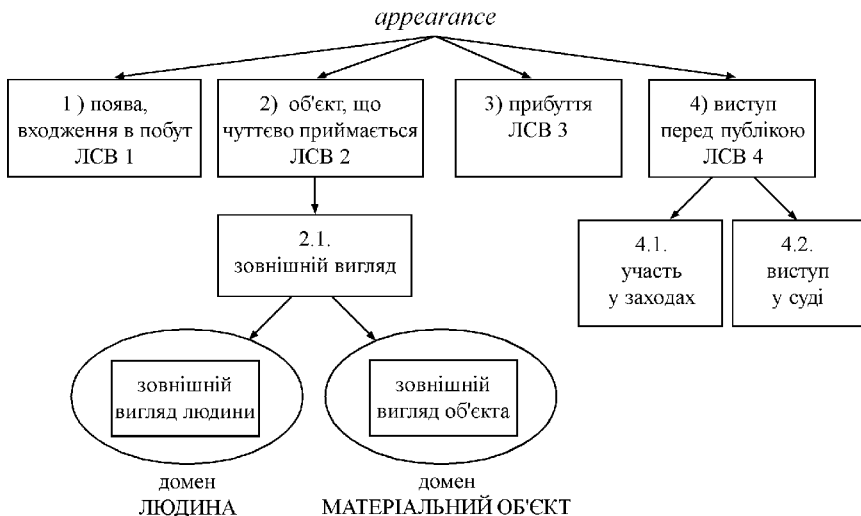

Рис. 1. Семантична структура полісеманта *appearance*

Етимологічний аналіз слів-репрезентантів, що вербалізують знання про концепт ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ, дозволив виділити етимони (грец. *eidolon* «appearance»; лат. *apparere* «to appear, be visible»; давньо-англ. *locian* «to have a certain appearance»), що мають узагальнене значення *зовнішній вигляд, ставати видимим*. Вони становлять етимологічний шар концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ, що належить змістовому мінімуму концепту, і простежуються в значеннях його лексем-номінантів.

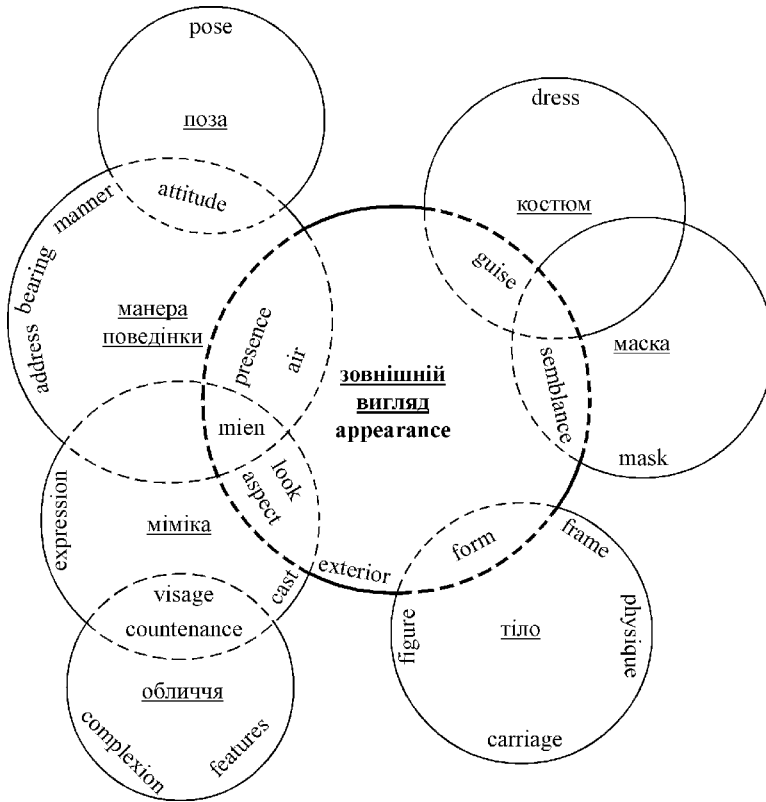

Рис. 2. Лексико-семантичне поле номінацій концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ

Семантичний простір номінацій концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ упорядкований лексико-семантичним полем, побудованим на підставі інтегральної та диференційних сем. Як видно на рис. 2, центр поля містить десять лексем – *appearance, aspect, air, exterior, form, guise, look, mien, presence, semblance*, що мають у складі свого значення інтегральну

сему «зовнішній вигляд» і називають цілісний зовнішній вигляд людини та характеризують різні його аспекти. Дев'ять із зазначених десяти лексем, окрім інтегральної семи «зовнішній вигляд», мають у складі свого значення диференційні семи, що дають підставу сформулювати мікрополя: «міміка», «манера поведінки», «тіло», «маска», «костюм».

Наприклад, три лексеми – *aspect*, *look* та *mien*, крім інтегральної семи «зовнішній вигляд», яка поєднує їх з іншими центральними лексемами, мають спільну диференційну сему «вираз обличчя», яка є гіперсемою, що поєднує ці лексеми, а також їх синоніми *expression*, *visage*, *countenance* та *cast* в мікрополі «міміка».

Ціннісний компонент концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ уособлює оцінку – реакцію мовця на зовнішність людини, її позитивну або негативну характеристику, пов'язану з визнанням її цінності. У структурі оцінки обов'язково наявні суб'єкт, об'єкт, шкала оцінки та стереотипи, на підставі яких виноситься оцінка, а також оцінний предикат (оцінне ставлення), що може бути поданий як окремими мовними одиницями, так і семантикою висловлення загалом (О.М. Вольф). Засобом об'єктивування оцінки зовнішності людини є оцінні прикметники, які, залежно від підґрунтя, передають сенсорну, сублімовану або раціоналістичну оцінки.

Прикметники, що виражають оцінне ставлення до зовнішності людини, можуть бути розташовані на оцінній шкалі, що відображає полюси оцінного спектра й містить зону позитивного та негативного, між якими розташована зона нейтрального/норми.

Усі три зони репрезентовані лише на шкалі сенсорної оцінки. Прикметники сублімованої й раціоналістичної оцінки розташовуються в межах зон позитивного й негативного. Відсутність зони нейтрального/норми пояснюється тим, що відповідність до норм, які є стандартами культурної діяльності й позначають уявлення людей про належне, бажане, оцінюється позитивно, тоді як відхилення від норми визнається аномальним і засуджується.

Сенсорна оцінка пов'язана з відчуттями, чуттєвим досвідом і характеризує не зовнішність, а суб'єкт її сприйняття. Підставою такої оцінки є не об'єктивні властивості зовнішності, а відчуття від її сприйняття.

Зону позитивного посідають прикметники *charming*, *pleasing*, *prepossessing*, *remarkable*, *charming*, *pleasing*, *prepossessing*, *delightful*, *striking*, *agreeable* тощо: *She has a chance to confound the gentleman's expectation that a gifted writer will also have a charming appearance* (BNC, AN4 2056).

Зону негативного займають прикметники *unprepossessing, unpleasing, disagreeable, sinister, fierce, demonic* тощо: *He traveled about with a black attendant of most unprepossessing appearance* (BNC, AN5 1823).

Зону нейтрального формально посідають прикметники *ordinary, average, commonplace, plain* тощо. Водночас, позначаючи середній ступінь якості, вони не виражають нейтральної позиції об'єкта та не вказують на середню точку на шкалі, а схилиються до зони поганого (О.М. Вольф). Носії мови негативно сприймають «посередність» людини, під якою розуміється відсутність ознак, що виокремлює її з більшості (М.Л. Кусова). Таким чином, прикметники із семантичної зони середнього по суті відносяться до зони негативного: *His appearance and demeanour were fairly average and he was not a head-turner for female fans* (BNC, AP0 587).

Група **сублімованих оцінок** представлена естетичними та етичними оцінками, перші з яких пов'язані із задовільненням почуття прекрасного, а другі – із задовільненням етичного почуття (Н.Д. Арутюнова). Естетична категорія прекрасного перебуває в нерозривному зв'язку з моральними аспектами гарного й належного, що також мають емоційне вираження. Підставою для винесення таких оцінок є чинні в суспільстві стандарти, еталони, зразки.

Позитивну естетичну оцінку зовнішності реалізують прикметники *attractive, genteel, good-looking, pretty, beautiful, smiling, nubile* тощо: *His belief that a man's attractive appearance or manner may conceal something treacherous is reiterated throughout her writing* (BNC, GH1 1356).

Негативна естетична оцінка об'єктивується прикметниками *forbidding, unattractive, ill-favoured, grotesque* тощо: *Her personality was drab, earnest and humourless and her appearance calculatedly unattractive* (BNC, CDN 346).

Етична позитивна оцінка вербалізується прикметниками *demure, venerable, gentlemanly, courtly, refined* тощо: *She must be a woman of complicated character, and there was something dramatic in contrast of that with her demure appearance* (BNC, LK7 6734).

Етичну негативну оцінку виражають прикметники *scandalous, disgraceful, shameful, miserable* тощо: *This unhappy boy has run away from his friends and his occupation ~ 'And whose appearance, 'interposed his sister, 'is perfectly scandalous and disgraceful'* (BNC, MN4 2314).

Рационалістична оцінка пов'язана з практичною діяльністю людини. Її основними критеріями є фізична або психічна користь, відповідність до певного стандарту, що є підставою оцінки.

Позитивна рационалістична оцінка зовнішності людини вербалізована прикметниками *well-groomed, healthy, orderly, dapper, industrious, youthful*

тощо: *A woman of orderly appearance rose from her knees in a corner, with sufficient haste and trepidation to show that she was the person referred to (BNC, CCN 732).*

Негативну раціоналістичну оцінку вербалізують прикметники *scruffy, dirty, absurd, shabby, ragged, messy, unhealthy* тощо: “*Do you think she is pretty?*” “*Looks unhealthy, and (perhaps for that reason) strikes me as being insignificant and ugly (W. Collins, The Evil Genius).*”

Розділ 4. «Образно-ціннісний компонент концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ». Образний компонент у структурі концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ об’єктивується концептуальними метафорами, які є ментальним феноменом, засобом мислення, структуризації й пояснення дійсності, когнітивним механізмом, що допомагає зрозуміти абстрактні, не спостережувані об’єкти за допомогою зіставлення їх з конкретними об’єктами (Дж. Лакофф, С.А. Жаботинська). У складі концептуальних метафор концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ є оцінні прикметники, що доводять єдність образного та ціннісного компонентів.

Концепт ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ, що в метафорі слугує областю цілі, є концептуальним референтом, для розуміння якого використовуються концептуальні кореляти, що становлять область джерела і формують діапазон метафори. Так, діапазон метафори, що об’єктивує концепт ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ, представлений концептуальними корелятами: ЛЮДИНА, ФІЗИЧНИЙ ОБ’ЄКТ, ІНСТРУМЕНТ, СУБСТАНЦІЯ/МАТЕРІАЛ, ЗНАК/ІНДИКАТОР, КОШТОВНА РІЧ, ТОВАР, НАВ’ЯЗЛИВА ІДЕЯ, ТВАРИНА, САКРАЛЬНИЙ ОБ’ЄКТ.

Когнітивні трансформації *специфікації* та *розширення* області джерела концептуальної метафори (З. Кьовечеш) дають можливість повнішого розуміння концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ. Під час розширення в домен джерела вводиться новий концепт, під час специфікації – відбувається деталізація елементів області джерела.

Так, у метафорі ЗОВНІШНІСТЬ є ЛЮДИНА базовий корелят ЛЮДИНА специфікується і розуміється як **людина, яка добре харчується**: *There is something to be said for having a well-fed appearance (BNC, EDA 461)*; **отримує і передає інформацію**: *... her appearance spoke sufficiently on that point (BNC, CNB 412)*; **підступна людина**: *If you feel that your appearance lets you down you could spend a little time studying magazine features to see where you could make some changes (BNC, AYK 1146)*; **здатна увести в оману**: *I suppose your respectable appearance misled her (W. Collins, The Haunted Hotel)*; **допомогти**: *Improved appearance can help the relationship between mother and child (BNC, G2T 2121).*

Результатом *специфікації* області джерела ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ є його деталізація, коли зовнішність розуміється як **фізичний об'єкт, який має площу**: *Not only do adolescents start self-consciously considering every square inch of their outward appearance* (BNC, CCN 184); **може бути зруйнований**: *Unsightly bulges and visible straps will ruin your entire appearance* (BNC, CDJ 661); **сприймається як ідеальний**: *Psychologists have developed a new diagnostic measure to gauge individual differences in people's hopes and concerns about a perfect physical appearance* (BNC, NA 1546) **або той, що має дефекти**: *Also such equipment as wigs, visors, jewels, masks, patches, lace, and gauze tended to conceal defects in appearance and tantalize at the same time* (BNC, AN4 1882).

Трансформація *розширення* вводить в область джерела ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ новий концепт і дозволяє розуміти зовнішність як **контейнер, будівлю, барометр, одяг, дзеркало, книгу, прикрасу, маску**. Деякі області джерела у свою чергу, піддаються трансформаціям *специфікації*.

Так, зовнішність розуміється як **контейнер, що наповнений енергією**: *Work your look. What you see is what you get. The more effort you put into your look, the more confident you will feel* (BNC, CYN 1452); **красою та вадами**: *He is struck by the Countess's personal appearance, in which beauties and defects are fantastically mingled in the most attractive manner* (W. Collins, *The Haunted Hotel*).

Наслідком комбінованого використання в метафорах трансформацій *розширення* і *специфікації* зовнішність постає як **зношений одяг**: *He saw that his faint and worn appearance attracted the attention of the landlord and his waiters* (BNC, AC5 243); **дзеркало, що відображає риси характеру людини**: *The Romans were interested in conveying aspects of individual character as these were reflected in personal appearance* (BNC, AR4 327); **маска, що приховує інформацію про свого володаря**: *I was a fellow of exquisite dissimulation, who had put on the appearance of poverty in order more effectually to mislead the public* (BNC, AN3 513).

Трансформації *специфікації* піддаються також області джерела ЗНАК/ІНДИКАТОР, СУБСТАНЦІЯ/МАТЕРІАЛ, ІНСТРУМЕНТ, КОШТОВНА РІЧ, ТОВАР унаслідок чого зовнішність розуміється як **символ успіху**: *A growing body of research supports what many suspect: In the workplace, an employee's physical appearance is a powerful symbol that affects job success* (BNC, AM5 312); **матеріал, якість якого може покращуватися**: *I think fashions have changed but I think people's attitudes haven't really changed, people have always been striving to improve their appearance* (BNC, FM4 162) **або погіршуватися**: *People noticed Chris's appearance had deteriorated in recent weeks* (BNC, FBM 3169); **будівельний матеріал**: *... but it pleased him*

to construct little theories about them from their gestures and appearance (V. Woolf, *The Voyage out*); **інструмент, за допомоги якого можна створити про себе сприятливе враження**: *In that millisecond that another will form a first impression our looks may be our best tool to steer that impression in a direction that is most favorable to us* (BNC, HNP 243); **є цінністю для володаря**: *It is fair and just to say that beautiful looks are the biggest asset one can have* (BNC, AK6 261); **річ, яку можна купити чи продати**: *Other people, though, want to be noticed for being attractive and are prepared to spend large sums of money to purchase good looks if they weren't naturally blessed with them* (BNC, NMA 139).

Області джерела НАВ'ЯЗЛИВА ІДЕЯ, ТВАРИНА і САКРАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ зазвичай не зазнають когнітивних трансформацій. Метафори, утворені з їх допомогою, розглядаємо як нові.

ВИСНОВКИ

Концепт ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ є ментальною одиницею, сукупністю уявлень про зовнішній образ людини, що мають інформаційне значення для того, хто сприймає. Концепт ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ є перцептивним концептом, що має вигляд гешталту – цілісного образу, складові якого – анатомічні, функціональні і соціальні ознаки людини – виокремлюються лише в евристичних цілях.

Засоби вербалізації концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ – лексеми *appearance, aspect, air, exterior, form, guise, look, mien, presence, semblance* – утворюють семантичний простір його номінацій. Ці лексеми об'єднані загальною семою «зовнішній вигляд», складають синонімічний ряд і утворюють центр лексико-семантичного поля. Мікрополя «манера поведінки», «міміка», «тіло», «костюм», «маска» формуються на підставі диференційних сем і знаходяться на периферії поля.

Ім'я концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ – лексема *appearance* – є полісемантичною. Із чотирьох виділених ЛСВ тільки один об'єктивує зовнішній вигляд як живого, так і неживого об'єкта і розуміється на тлі двох доменів ЛЮДИНА і ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ. Інші значення цієї лексеми розуміються на тлі інших доменів.

Структуру концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ утворює поняттєвий, ціннісний і образний компоненти, що знаходяться у нерозривній єдності. Поняттєвий компонент містить знання про логічне поняття «зовнішність», фактуальну інформацію про інваріантні ознаки зовнішності, які в процесі зорового сприйняття інтерпретуються суб'єктом, оцінюються, відображають цінності, притаманні цьому суспільству, і формують

повсякденне поняття «зовнішність», що виражається в оцінних судженнях, а також стереотипних уявленнях про неї.

Ціннісний компонент концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ відображає цінність зовнішності для свого володаря і визначається на підставі сенсорних, сублімованих і раціоналістичних оцінок, що формуються відповідно до чинних у суспільстві стандартів і норм.

Образний компонент концепту об'єктивується концептуальною метафорою. Діапазон метафор утворюють концептуальні кореляти: ЛЮДИНА, ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, ЗНАК/ІНДИКАТОР, СУБСТАНЦІЯ/МАТЕРІАЛ, ІНСТРУМЕНТ, КОШТОВНА РІЧ, ТОВАР, НАВ'ЯЗЛИВА ІДЕЯ, ТВАРИНА, САКРАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ. Когнітивні трансформації *специфікації* і *розширення* області джерела, що притаманні більшості корелятив концептуальної метафори, сприяють деталізованому розумінню концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ.

Отримані результати окреслюють перспективу досліджень лінгвокультурних концептів у англійській мовній картині світу з використанням запропонованих у роботі методик, а також вивчення зовнішності у взаємозв'язку з когнітивними операціями фокусування, що дозволить виділити в зовнішності окремі елементи, які є найбільш промінянними в момент сприйняття.

Основні положення роботи відображено в таких публікаціях автора:

1. Валюкевич Т.В. Концепт внешность в английской языковой картине мира XIX века / Т.В. Валюкевич // Ученые записки ХГУ «НУА». – 2001. – Т. 7. – С. 409–415.
2. Валюкевич Т.В. Концепт ВНЕШНОСТЬ как культурно-символическая сущность / Т.В. Валюкевич // Ученые записки ХГУ «НУА». – 2003. – Т. 9. – С. 355–363.
3. Валюкевич Т.В. Лингвистическая интерпретация концепта ВНЕШНОСТЬ в британской картине мира (диахронический аспект) / Т.В. Валюкевич // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2010. – № 928. – С. 162–168.
4. Валюкевич Т.В. Лингвистический статус концепта «внешность» (на материале английского языка) / Т.В. Валюкевич // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2001. – № 537. – С. 159–165.
5. Валюкевич Т.В. Метафора как средство вторичной номинации концепта ВНЕШНОСТЬ / Т.В. Валюкевич // Проблемы лингвистики и лингводидактики. – Вып. II. – Белгород : ИПЦ «ПОЛИТЕРРА», 2014. – С. 6–11.
6. Валюкевич Т.В. Понятийно-ценностная составляющая в структуре концепта ВНЕШНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА / Т.В. Валюкевич // Наукові

- записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: зб. наук. пр.; [укладачі: І.В. Ковальчук, Л.М. Коцюк, С.В. Новоселецька. – Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2015. – Вип. 55. – С. 40–41.
7. Валюкевич Т.В. Семантико-этимологический анализ лингвокультурного концепта ВНЕШНОСТЬ / Т.В. Валюкевич // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2011. – № 973. – С. 155–159.
 8. Валюкевич Т.В. Структура концепта ВНЕШНОСТЬ в английской языковой картине мира / Т.В. Валюкевич // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2005. – № 649. – С. 38–41.
 9. Валюкевич Т.В. Фразеологические средства выражения концепта внешность в английском языке / Т.В. Валюкевич // Ученые записки ХГУ «НУА». – 1999. – Т. 5. – С. 386–389.
 10. Валюкевич Т.В. Имя концепта ВНЕШНОСТЬ в английской языковой картине мира / Т.В. Валюкевич // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: тези доп. XI наук. конф. з міжнар. участю (3 лютого 2012 р.). – Харків: Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2012. – С. 46–47.
 11. Валюкевич Т.В. Концепт ВНЕШНОСТЬ в домене ЧЕЛОВЕК / Т.В. Валюкевич // Единство системного и функционального анализа языковых единиц: материалы Междунар. науч. конф. (11-13 апреля 2006 г.) – Белгород: Изд-во БелГУ, 2006. – Вып. 9. – Ч. 1. – С. 96–100.
 12. Валюкевич Т.В. Концептуализация внешности человека в английском языке / Т.В. Валюкевич // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: матеріали V Всеукр. наук. конф. (11 листопада 2005 р.). – Харків: Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2005. – С. 24–26.
 13. Валюкевич Т.В. Метафора как средство вербализации концепта ВНЕШНОСТЬ / Т.В. Валюкевич // Инновационный подход к исследованию института образования: программа и материалы науч.-теор. конф. молодых ученых (11 апреля 2014 г.). – Харьков: Изд-во НУА, 2014. – С. 43–46.
 14. Валюкевич Т.В. Наименование внешности в английской картине мира / Т.В. Валюкевич // Іноземна філологія на межі тисячоліть: тези доп. Міжнар. наук. конф., присвяченій 70-річчю факультету іноземних мов (квітень 2000 р.). – Харків: Константа, 2000. – С. 38–39.
 15. Валюкевич Т.В. Номинативное поле концепта ВНЕШНОСТЬ / Т.В. Валюкевич // Актуальные вопросы филологии, искусствоведения и культурологии: материалы междунар. заоч. науч.-практ. конф. (12 ноября 2012 г.). – Новосибирск, 2012. – С. 18–21.
 16. Валюкевич Т.В. Оценочный компонент в структуре концепта ВНЕШНОСТЬ / Т.В. Валюкевич // Humanities and Social Sciences

- in Europe: Achievements and Perspectives : The 5th International symposium proceedings (September 15, 2014). – Vienna, 2014. – С. 177–183.
17. Валюкевич Т.В. Принципы концептуализации внешности человека в английском языке / Т.В. Валюкевич // Программа и материалы конференции молодых ученых (8 апреля 2006 г.). – Харьков : Изд-во НУА, 2006. – С. 18–20.
 18. Валюкевич Т.В. Языковые средства оценивания внешности человека / Т.В. Валюкевич // Управление качеством обучения в инновационном вузе : программа и материалы науч.- теор. конф. молодых ученых (17-18 апреля 2015 г.). – Харьков : Изд-во НУА, 2015. – С. 41–43.

АНОТАЦІЯ

Валюкевич Т.В. Концепт ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ в англійській мовній картині світу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2015.

У дисертації викладено результати когнітивно-дискурсивного аналізу концепту ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ, структуру якого утворюють поняттєвий, ціннісний та образний компоненти в неподільній єдності. Визначено засоби вербалізації концепту та структуровано лексико-семантичне поле «Зовнішній вигляд» на підставі інтегруючих і диференційних сем. Наведено модель поняттєвого компоненту, що побудована на підґрунті пропозиційних схем. Визначено засоби оцінювання зовнішності відповідно до чинних еталонів і стандартів та побудовано шкалу оцінок. Образний компонент представлений метафорами, діапазон яких сформовано концептуальними корелятами та їх когнітивними трансформаціями.

Ключові слова: зовнішність людини, когнітивні трансформації, концепт, концептуальний корелят, концептуальна метафора, оцінна шкала, структура концепту, сенсорна, сублімована і раціоналістична оцінки.

АННОТАЦИЯ

Валюкевич Т.В. Концепт ВНЕШНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА в английской языковой картине мира. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2015.

В диссертации предложен когнитивно-дискурсивный подход к изучению концепта ВНЕШНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА в английской языковой картине мира, ментальной единицы, совокупности представлений о внешнем образе человека, включающей анатомические, функциональные и социальные признаки, имеющие осведомительное значение в процессе восприятия и интерпретации внешности человека.

Концепт ВНЕШНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА рассматривается как перцептивный концепт, т.к. его содержание образуют зрительно воспринимаемые признаки человека. Зрительный образ человека не складывается из отдельных параметров, а характеризуется целостностью, что позволяет рассматривать изучаемый концепт как гештальт – целостный образ, при восприятии которого могут быть выделены отдельные составляющие, имеющие в процессе восприятия разную степень проминантности.

Спецификой анализа изучаемого концепта является субъективность восприятия и интерпретации внешности человека, которая выражается в оценочных суждениях, основанных на ценностях воспринимающего. Способность внешности отражать ценность позволяет выделить ценностный компонент в его структуре и рассматривать в рамках лингвокультурного подхода.

Концепт ВНЕШНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА имеет синкретичную структуру, в которой понятийный, ценностный и образный компоненты образуют неразрывное единство. О синкретичности концепта свидетельствует компонентный анализ имени концепта – лексемы *appearance*, содержащей в своем значении семы, отражающие понятие внешности, ценность и перцептивный образ. Понятийный компонент составляют знания о логическом понятии «внешность», ценностный компонент выражен оценочным отношением к внешности, образный компонент объективирован концептуальными метафорами, прилагательные в составе которых также выражают оценочность.

Семантическое пространство номинаций изучаемого концепта имеет вид лексико-семантического поля «Внешний вид», построенного на основании интегральной и дифференциальных сем. Центр поля составляют десять лексем – *appearance, aspect, air, exterior, form, guise, look, mien, presence, semblance*, объединенных общей семой 'внешний вид' и называющих целостный образ человека. Девять из указанных десяти лексем, кроме общей семы, имеют в составе своего значения дифференциальные семы, на основании которых формируются микрополя «мимика», «манера поведения», «тело», «костюм», «маска».

Ценностный компонент концепта ВНЕШНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА отражает ценность внешности для своего обладателя и выражен с помощью оценки,

структуру которой составляют субъект, объект, шкала, стереотип (на основании которого выносятся оценки), а также оценочный предикат, выражаемый как оценочными прилагательными, так и семантикой высказывания в целом. Средством оценивания внешности являются частнооценочные прилагательные, которые, в зависимости от основания, выражают сенсорную, сублимированную и рационалистическую оценку.

Прилагательные, выражающие оценку внешности, располагаются на оценочной шкале, отражающей полюсы оценочного спектра и содержащей зону положительного и отрицательного, между которыми расположена зона нейтрального/нормы. Все три зоны выделены только на шкале сенсорной оценки. Прилагательные, выражающие сублимированную и рационалистическую оценку, занимают зоны положительного и отрицательного. Отсутствие зоны нейтрального объясняется наличием норм в основании самих оценок, соответствие которым оценивается положительно, в то время как отклонение от них признается аномальным и осуждается.

Образный компонент в структуре концепта ВНЕШНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА объективирован концептуальной метафорой, понимаемой как способ мышления, структурирования и объяснения действительности. Концепт ВНЕШНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА, выступающий в качестве области цели, является концептуальным референтом, для понимания которого используются концептуальные корреляты, представляющие область источника и формирующие диапазон метафоры. Так, диапазон метафоры, объективирующей изучаемый концепт, представлен концептуальными коррелятами: ЧЕЛОВЕК, ФИЗИЧЕСКИЙ ОБЪЕКТ, ЗНАК/ИНДИКАТОР, СУБСТАНЦИЯ/МАТЕРИАЛ, ИНСТРУМЕНТ, ЦЕННАЯ ВЕЩЬ, ТОВАР, НАВЯЗЧИВАЯ ИДЕЯ, ЖИВОТНОЕ, САКРАЛЬНЫЙ ОБЪЕКТ. Когнитивные трансформации *спецификации* и *расширения* области источника концептуальной метафоры дают возможность более полного понимания изучаемого концепта. При расширении в область источника вводится новый концепт, в результате трансформации спецификации происходит детализация элементов области источника.

Ключевые слова: внешность человека, диапазон метафоры, картина мира, когнитивные трансформации, концепт, концептуальная метафора, концептуальный коррелят, оценочная шкала, структура концепта, сенсорная, сублимированная и рационалистическая оценки.

ABSTRACT

Valyukevych T.V. The Concept HUMAN APPEARANCE in the English Language World Map. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology, speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – V.N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2015.

The thesis focuses on cognitive-discursive analysis of the concept HUMAN APPEARANCE. Its structure presents a syncretic character of notional, evaluative and image components. The notional component of the concept is manifested in the linguistic units which form a lexical-semantic field «Outward Appearance» structured by their integral and differential semes. The evaluative component is verbalized by the identifying adjectives, which render sensory, sublime and rationalistic types of evaluation glossed on the evaluation scale. The image component is viewed as the range of the metaphor as well as cognitive transformations of its correlates.

Key words: cognitive transformations, concept, conceptual metaphor, evaluation scale, human appearance, range of the metaphor, sensory, sublime and rationalistic types of evaluation.

Підписано до друку 26.10.2015.
Формат 60 x 90/16. Друк ризографічний.
Гарнітура Times New Roman.
Зам. 1908/2015. Ум. вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Ціна договірна.

Надруковано ФОП Сверделов М.О.
м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 24, корп. А, кв. 33.
Свідоцтво про державну реєстрацію ВОО № 971661 від 13.12.2005.